

Jerzy Brzeziński (red.), *Psychologia – między teorią, metodą i praktyką*, Poznań: Wyd. Naukowe UAM 2007, ss. 402

Wydaje się, że jednym z nielicznych argumentów, które uzasadniają przejście naukowca na emeryturę, jest możliwość sprawdzenia, w jakim stopniu wieloletnia, wspólna praca z innymi badaczami przekształciła się we wzajemny szacunek, sympatię i inspirację do dalszego rozwijania poglądów naukowych badacza-emeryta. Naukowiec taki – w tym krytycznym momencie swej pracy zawodowej – może oczekiwać na uhonorowanie go pracą naukową, stworzoną przez grono przyjaciół i współpracowników. Czasami taka praca nie jest tylko zbiorem losowo dobranych tekstów, lecz składa się z opracowań wprost lub pośrednio nawiązujących do zainteresowań badawczych profesora-emeryta. Wówczas można wnosić o silnych więzach naukowych łączących profesora z autorami tekstów wchodzących w skład monografii. Unikalną sytuacją jest ta, gdy każdy ze współautorów ofiarowuje jubilatowi znakomity, a jednocześnie sprofilowany tematycznie tekst. Wówczas cała praca staje się świadectwem docenienia pod każdym względem (zawodowym, moralnym, przyjacielskim, towarzyskim) profesora-emeryta.

W taki właśnie sposób należy ocenić pracę zbiorową poświęconą uczczeniu jubileuszu pracy zawodowej prof. dr hab. Ryszarda Stachowskiego, którą rzetelnie zredagował prof. Jerzy Brzeziński. Składa się ona z wielu rozdziałów o dużej wartości naukowej, a ich autorami są badacze reprezentujący większość psychologicznych ośrodków naukowych w Polsce. Książek zawierających wartościowe teksty można odnaleźć w polskiej literaturze psychologicznej dużo. Tutaj znalazły się jednak opracowania napisane z polem, dowcipnie, jakby od niechcenia. J. Bruner powiedziałby, że napisano je na „lewą rękę”. Znakomite teksty, znakomici autorzy, znakomity redaktor zagwarantowały, że cała książka *Psychologia – między teorią, metodą i praktyką* rzeczywiście jest znakomita. Stawia to recenzenta w kłopotliwej sytuacji, gdyż mógłby zachwycać się oryginalnymi tematami kolejnych opracowań, erudycją historyczną ich autorów, nieoczekiwanymi propozycjami rozwiązań badawczych i dużą spójnością wszystkich materiałów przy jednoczesnej ich różnorodności. Ponieważ nie lubię pisać panegiryków, gdyż taka recenzja nie ma większego sensu, pozwolę sobie tylko na krótkie zwrócenie uwagi na istotne zalety pięciu bloków tematycznych

Autentyczną pasją Profesora Stachowskiego od początku pracy naukowej do chwili obecnej jest refleksja filozoficzna nad psychologią. Nic więc dziwnego, że od tej problematyki rozpoczyna się *Psychologia – między teorią, metodą i praktyką*. Dwa wprowadzające opracowania, chociaż dotyczą metodologii (K. Zamiara) i teologii (T. Węclawski), pośrednio poruszają zagadnienia, którymi ciągle interesuje się Jubilat.

Kolejną część recenzowanej monografii tworzą także dwa ściśle ze sobą związane artykuły. Pierwszy z nich – autorstwa prof. Stachowskiego – jest próbą pracy badawczej

Jubilata. Próbką to znakomita, gdyż w tekście *O godności przedmiotu psychologii...* ukazuje swoje największe pasje badawcze, znakomitą metodę analityczną, jaką się posługuje, a także precyzyjny język, za pomocą którego objaśnia najistotniejsze kwestie współczesnej psychologii rozpatrywane z perspektywy historycznej. Drugi artykuł (autorstwa T. Rzepy) jest niejako pogłębieniem analiz zaprezentowanych wcześniej. Autorka opracowania próbuje umiejscowić prof. Stachowskiego i jego podejście do badań w tradycjach ontologicznych rozumienia psychiki, a także skontrastować jego poglądy ze współczesnymi kierunkami definiowania przedmiotu psychologii.

Trzecia część monografii, dla mnie najciekawsza, zawiera sześć kolejnych rozdziałów, które są prawdziwymi perełkami „historycznych wycieczek” w poszukiwaniu korzeni niektórych idei psychologicznych, uskutecznionych przez znakomitych psychologów, którzy na co dzień nie fascynują się historią. Tekst Cz. Nosala o archetypach i ich związkach z psychologią ewolucyjną zapewnia interesującą zabawę intelektualną, gdyż – jak zwykle u tego badacza – jego pomysły mogą zaskakiwać i fascynować. A. Kolańczyk podjęła koncepcją emocji W. Jamesa. Postarała się wykazać w swoim opracowaniu, jak znakomicie ten wybitny psycholog potrafił wyczuć istotę tego procesu psychicznego i jak współczesne badania potwierdzają i uszczegóławiają jego intuicje. Z kolei A. Bańka przeprowadził zaskakującą analizę problemu przywiązania. Pojęcie to, tradycyjnie odnoszone do wczesnej fazy socjalizacji dzieci, zostało połączone z przywiązaniem do miejsca. Efekt tej analizy jest bardzo wartościowy, gdyż pozwala inaczej spojrzeć na tradycyjne badania prowadzone w ramach psychologii środowiskowej. D. Doliński zajął się pozornie mało istotnym zagadnieniem dotyczącym eksperymentu wykonanego przez Milgrama. W dociekliwy sposób przeprowadził analizę chyba wszystkich replikacji tego eksperymentu i badań zbliżonych, a następnie podjął próbę wykazania, w jakim stopniu wszelkie badania nad posłuszeństwem można odnieść do niektórych problemów współczesnego świata (terroryzm, indoktrynacja, wojny lokalne, sprawowanie władzy politycznej itd.). T. Tysza odnosi się do poglądów dawnych filozofów, wykazując, że byli oni pomysłodawcami współczesnych poglądów na temat podejmowania decyzji. Nieco inny charakter ma rozdział napisany z przez T. Marka i M. Fańrowicz. Może w najmniejszym stopniu nawiązuje on do historii (a szkoda!), natomiast zapoznaje nas ze współczesnymi koncepcjami uwagi wykazując, że czasami trzeba przełamać własne schematy myślowe ukształtowane przez tradycję psychologiczną, aby na nowo stworzyć bazę pojęciową dla starych problemów.

Trzecią część recenzowanej pracy zbiorowej tworzą teksty napisane przez J. Brzezińskiego, H. Sęk, M. Stasiakiewicz, E. Hornowską, J. Paluchowskiego i M. Zakrzewską. Brzeziński lansuje w swoim artykule autorską wersję prowadzenia badań naukowych w psychologii. Piszę „własną”, ponieważ uważam, że poza technicznymi, powszechnie akceptowanymi zasadami postępowania badawczego, Brzeziński zaproponował w swym tekście metateoretyczną koncepcję myślenia o badaniach eksperymentalnych, a to jest już zupełnie nowa jakość metodologiczna. Sęk przedstawiła unikalne opracowanie dotyczące rozwoju metody eksperymentalnej w psychologii klinicznej. Tekst ten jest napisany z dużą kompetencją, dobrze osadzony w literaturze przedmiotu i z pasją polemiczną. Uważam, że znakomicie zapełnia on lukę dotyczącą metod badawczych i diagnostycznych w psychologii klinicznej. Z dużym polotem napisał też rozdział o projekcji i metodach projekcyjnych Stasiakiewicz. W tym opracowaniu na uwagę zasługuje wnikliwość

prowadzonych analiz oraz znajomość historii rozwoju metod projekcyjnych. Historii rozwoju badań testowych został poświęcony rozdział napisany przez Hornowską. W polskiej psychologii nigdy dotąd nie pojawił się jeszcze tekst poświęcony historii wykorzystania komputerów przez psychologów. J. Paluchowski wykonał to pionierskie zadanie z powodzeniem. W jego artykule znalazłem wiele ciekawego materiału historycznego, ale najważniejsze jest to, że potrafił on ten historyczny materiał wykorzystać do zaprezentowania współczesnych problemów włączenia komputerów do prac psychologów. Tę część książki kończy artykuł napisany przez Zakrzewską. Solidna analiza wartości skali Wechslera wykonana za pomocą analizy czynnikowej będzie z pewnością interesująca dla wielu specjalistów z tego zakresu.

Najmniej spójna tematycznie jest ostatnia część recenzowanej pracy. Rozpoczyna ją opracowanie J. Siuty, poświęcone omówieniu dwóch pomysłów Skinnera dotyczących wykorzystania behawioryzmu w różnych dziedzinach praktyki społecznej (wojsko, przemysł, wychowanie małych dzieci). Następnie B. Wojciszke przedstawił solidną porcję ciekawej wiedzy teoretycznej, popartej analizą oryginalnych wyników badań własnych z zakresu psychologii politycznej. Za wartościowy uznaję artykuł napisany przez W. Poznaniaka. Po pierwsze, opracowanie to odnosi się do podstawowych problemów etycznych związanych z realizacją roli zawodowej psychologa (a także zawodów pokrewnych). Po drugie, opracowanie to jest wnikliwą, rzetelną i realistyczną próbą wypracowania sposobów radzenia sobie przez psychologów z dylematami etycznymi. Na końcu monografii przedstawiony został jeszcze jeden problem psychologiczny w ujęciu historycznym, a mianowicie M. Strykowska zajęła się analizą rozwoju poglądów psychologicznych na temat relacji człowiek–praca.

Recenzowaną książkę rozpoczyna solidnie przygotowany biogram i spis publikacji prof. Stachowskiego, a na jej zakończenie zaproponowano Czytelnikom prawdziwy, chociaż nietypowy rarytas: fragmenty dziennika z Kuźnic autorstwa Jubilata. Cieszy to, że doświadczenia tatrzańskie – nie tylko prof. Stachowskiego, ale też jego kolegów – zostały w ten sposób uwiecznione i przejdą do historii. Jak się okazuje, prof. Stachowski jest nie tylko wybitnym metodologiem i historykiem psychologii, ale także doskonałym kronikarzem.

Stanisław Kowalik
Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego
w Poznaniu